

13. Günü Olmayanların Romanı: Tatar

The Novel Of People-Have Not Go 13th Day: Tatar

Türkan GÖZÜTOK*

ÖZET

Romantik ekolün bir yansıması olarak ortaya çıkan tarihî romana ilgi günümüzde de artarak devam etmektedir. Padişahlar, sultanlar, şehzadeler, vezirler ya da büyük savaşlar üzerinde yoğunlaşan günümüz tarihî romancılığının sıradan insanın hikâyesine de yönelmesi gerekir. Saray postacılarının en trajik hallerini tarihin tozlu raflarından indirip günlük hayatımıza katıp karıştıran bir roman olarak Tatar, bu anlamda önemli bir örnektir. Gürbüz Azak, bu romanda Osmanlı posta teşkilâtının hata götürmez disiplini içinde Türk Devlet geleneğinin sağlamlığını “devlet-i ebed müddet” fikriyle ortaya koyarken, bu fikre yürekten bağlanmış insanların kesişen hayatlarını da göstermiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Tarihî roman, tatarlar, postacılar (ulaklar), menzil, Gürbüz Azak.

ABSTRACT

The interest to the historical novel which occurred as a reflection of the Romantic School is going on increasingly all the more. The Novel Writing which focused on Sultans, their sons (princes), Viziers or on great wars mainly, should direct to the stories of the ordinary people, too. Tatar is a novel that it adds the tragic situations of palace couriers from the dusty shelves into our daily lives, so it is an important sample. Gürbüz Azak, introduces the strength Courier organization of the Ottoman State in the frames of non mistaking state of discipline and evaluates it in “continuation of the state under all kinds of circumstances”, and showed the coincided lives of the people who believed in that idea.

KEY WORDS

Historical Novel, Courier, Tatar, Couriers (of Palace), Range, Gürbüz Azak.

* Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Tarihî romancılık, Batı’da romantizmin bir yansıması olarak 1850’lilerden sonra ortaya çıkmış ve Avrupa’nın tamamını etkisi altına almış bir roman türüdür. Özellikle 1789 Fransız İhtilalinden sonra, bireyin toplumsal dönüşümler karşısında kendi içine çekilmesi, yaşanan zamandan şikâyet ve kaçışla geçmişe ve hatıralara yönelmesi gibi dönem insanının yaşadığı sorunlar edebî eserlere de yansımıştır. Özellikle romantik ekolün bir gereği olarak, toplumun bazı moral değerleri karşısında isyan eden ve doğaya ya da dine sığınan insanların yaşamını işleyen romantik eserlerde, vatan duygusu, hürriyet, millet, milliyetçilik, millî tarih ve millî dil fikri gibi kavramlar öne çıkmıştır. Batı dünyası, Millî dilin farkına varışla kendine has bir edebiyat oluştururken, tarihî roman da bir tür olarak doğmuş ve geniş kitleleri etkisi altına almıştır (Doğan 2005: s.1).

Tarihî roman “başlangıç ve sonucu geçmiş zaman içerisinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış olan insanların hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir.” Roman, “kurgulama” yöntemi itibarıyla sırtını “gerçeğe dayar”ken, tarihî roman ise sırtını “tarih malzemesi”ne dayamıştır. Bu anlamda tarihî roman, tarihî gerçeğin yeniden yorumlanmasıdır (Argunşah 2002: 444, 440). Fakat tarihî, roman gerçekliği içinde yeniden kurma, yazarının sosyal, kültürel ve özellikle politik eğilimleriyle de doğru orantılıdır. Yazarın politik eğilimlerini tarihin büyüsunü kullanarak kurmaca metinle okuyucuya aktarma çabası, tarihî romanların inandırıcılığını da sorgulattır hale gelmiştir. Fakat politik amaçlar için tarihin ilk elde bozguna uğratılmadığı durumlarda ise tarihî romanın değeri ve gücü de artmaktadır. Tarihî romanların tarih öğretiminde kullanılan önemli bir yöntem olma özelliği ile de öne çıktığı günümüzde, tarihî romanların kurmaca yapısının aslından uzak olmaması bu açıdan da çok önemlidir. Tarık Buğra, edebiyat-tarih ilişkisini bu anlamda “Tarih anlatır, edebiyat yorumlar, açıklar. Nasıl yorumlayan, belli bir açıklamaya yöneltmek isteyen tarih, tarih olmaktan çıkarsa, sadece bir takım ayrıntılar yakıştırmakla yetinerek anlatan edebiyat da niteliğini yitirir” (Buğra 1988: 175) şeklinde yorumlar. Tarihin resmî evrakları arasında, yaşanmışlıktan öte, tarihe düşülen notlar olarak kalan insanın yapıp etmeleri, en sanî halleriyle ve roman tekniği içinde yeniden görünür kılındığında, en az tarih yapanlar kadar tarih sahnesinde kalmak anlamında önemli bir değer kazanır. Bu, özellikle tarihe yön vermiş tarihî kişiler ve olayların ötesinde, gölgede kalmış insanın tarih içindeki rolünü ya da yapıp etmelerini bugünün sıradan

insaniyle buluşturmak açısından da son derece önemlidir. Büyük liderler, padişahlar, şehzadeler, vezirler ya da büyük savaşlar üzerinde yoğunlaşan günümüz tarihî romancılığının sıradan insanın hikâyesine de yönelmesi gerekir.

Gürbüz Azak'ın kaleminden çıkan *Tatar* (2010) romanı bu alanda böyle bir eksikliği gideren bir roman anlayışıyla yazılmıştır. *Tatar* romanı, saray postacılarının en trajik hallerini tarihin tozlu raflarından indirip günlük hayatımıza katıp karıştıran bir roman olarak önemli bir yere sahiptir. Bundan başka, Türklerde devlet teşkilât geleneğinin en olgun ve sistemli biçimi demek olan Osmanlı Devlet teşkilâtının mükemmeliyetini roman kurgusu içinde göstermesi açısından da önemli bir eserdir. Azak'ın bu romanı, ansiklopedilerde, tarih deyimleri ve terimleri sözlüklerinde birer terimden öte gitmeyen tatar, ulak, tatarân, menzil, menzilhâne, kemankeş, tırkeş, dalkılıç, akıncı gibi sözcüklere hayat verip ruh kazandırması açısından da dikkate değerdir. Osmanlı Devleti'nde "resmî haberleşme"yi örgütleyen ve ordunun konaklama ihtiyacını karşılayan bir kurum (DİA, 29, 2004: 159) olarak menzillerin resmî tarih belgelerindeki varlığı ya da menzil haritalarındaki dökümü, devletin tarih içinde sosyal yapılımasını ortaya koyar nitelikte bilgilerdir. Fakat Azak'ın *Tatar* romanında, Tatar'la Hırvat arasındaki ya da Tatar'la menzilci arasındaki o büyük ideale bağlanışla ilgili olarak ortaya çıkan söz vermişlik ya da sadakat, bu resmî belgelere yansımamayacak boyutta insanî ve millî duyarlılıklardır.

1. ROMANDA, TATARLAR YA DA SARAY POSTACILARI NASIL ÇALIŞIR?

İslâm devletlerinde istihbarat ve posta teşkilâtının köklü bir geçmişi vardır. Osmanlılar Berîd teşkilatı da denilen bu sistemi bazı değişikliklerle *menzil* teşkilatına dönüştürmüşlerdir. Osmanlılarda bu teşkilât içinde çalışan posta görevlilerine ulak ya da tatar denilirdi (DİA, 5, 1992: 500) Osmanlılarda posta teşkilatının kuruluş sürecinde tatar postacıları önemli rol oynar. Çok geniş alanlara yayılmış Osmanlı Devleti'nde, devletle ordu arasındaki haberleşmede bazı sıkıntılar yaşanır. Bu konuda, Mısır'dan getirilen posta güvercinleri de yetersiz kalır ve bir tatar haberleşme teşkilatı kurulur. Osmanlı tatarlarının görevi, devletle ordu arasındaki haberleşmeyi sağlamaktır. Bu teşkilat III. Mahmut döneminde (1574-1595) kaldırılarak yerine menzil teşkilatı kurulur. I.Abdülhamit döneminde ise tatarlar bir disipline bağlanarak Tatarân ocağına dönüştürülür. Posta tatarlarıyla haberleşme 1840 yılına kadar sürmüş ve teşkilat yerini daha sonra sivil postacılığa bırakmıştır (Akoba 1963: 19, 20, 21).

Gürbüz Azak *Tatarlar* romanında Osmanlı postacılarının çalışma disiplinini şöyle anlatır:

Tatarlar, Osmanlı'da ferman taşıyan postacılar, diğer adıyla ulaklardır. Görevleri, payitahttan Osmanlı'nın hüküm sürdüğü en uzak vilayetlere fermanları, devletin resmî evraklarını insanüstü bir hızla yerine ulaştırmak, oralardan kendisine verilen resmî belgeleri, toplanan vergileri en çabuk bir şekilde İstanbul'a getirmektir. Bu görevde asıl nokta, çabukluk, çeviklik ve devlete ölümüne sadakattir. Bir tatar, Üsküdar'dan Bağdat'a on iki, Bağdat'tan Üsküdar'a on iki günde varıp dönmek zorundadır. Asla hiçbir tatarın on üçüncü günü yoktur. Devlet örfü bunu gerektirir. İstanbul-Bağdat ya da İstanbul-Belgrat arası yolculuklar, tatarlar için en çetin yolculuklardandır. Çünkü tatarlar, her türlü kış şartlarına, yağmura, çamura, kara, fırtınaya, eşkıyaya, çayıtlara rağmen görevini tamamlamak zorundadır. Bu irade ve örf üzere yetişmişlerdir. Tatarlar da zaten çoğunlukla akıncılardan seçilmiş, yiğit, gözü kara delikanlılardır. Özel bir giysi ve kendilerine has bir kalpak giyerler. Tatar giysisini başkalarının giymesi yasaktır. Her otuz iki kilometrede bir menzilhane kurulmuştur. Menzilhane, doludizgin ferman taşıyan tatarın durup dinlendiği, karnını doyurduğu, temizlenip üst baş değiştiği ve at değiştirdiği yerlerdir. Menzilhaneçiler de tatarla aynı örf üzere tatarla hizmet eden görevlilerdir. Bir menzilcinin görevi, tatarla en iyi hizmeti en kısa sürede sunmaktır. Her ikisi de ölümüne bir görev bilinci içinde ve devlet-i ebed müddet felsefesiyle görevlerini yerine getirirler. Menzilcinin hizmette kusur ettiğini düşünen bir tatar, onu, devlet adına, daima terkisinde taşıdığı yağlı organla menzilhaneçinin kapısına asabilir. Aynı kaderi yaşayan taraflardan biri olarak tatarlar da eğer verilen görevi zamanında yerine getiremezlerse, terkilerindeki yağlı organla canlarına kıyarlar. Çünkü bu durumdaki bir tatarın utancından toplum içine çıkmaya artık yüzü yoktur. Bu öylesine zorlu bir yolculuktur ki, çoğu defa atlar çatlayıp ölürler. Tatarlar, kadınlar ve çocuklar korkmasın diye sancak, kasaba ya da köy içlerinden değil, kıyılardan geçip giderler. Yirmi dördüncü günde Üsküdar'a geldiklerinde ise attan inemeyip düşerler ya da çoğunlukla ölürler. Bu yüzden devlet, bir tatarla en fazla beş ya da altı defa uzak yere görev verir. Ondan sonra yakın yerlere görevlendirilirler.

Romanın gerçeği, resmî tarihin gerçeği anlamına gelmez. Tarihî romanda tarih, yazarın kurgulayıp aktardığı gerçekliktir. Fakat Gürbüz Azak, bu gerçekliği verirken, romanda tarihsellikten de uzak değildir. Çoğu zaman birbirinin aynı sayılan tarihî romanla romanda tarihsellik olgusu birbirinden çok farklı iki kavramdır. *Tatar'* da tarihsellik bir yöntem, bir anlatma biçimi olarak da başarılı

bir biçimde kullanılmıştır. Bu yüzden yazarın, romanda “her otuz iki kilometrede” kurduğu menzillerin tarihî belgelerde kuruluş sıklıklarının değiştiği belirtilir. “Konaklama noktaları birbirine eşit uzaklıklarda olmayıp her bir menzil coğrafi şartlara, emniyetin ve menzil ihtiyaçlarının sağlanabileceği yerlere göre değişik mesafelerde kurulmuştur. Menziller, ana ve tâli yollar üzerinde haberin çabucak yerine ulaştırılabilmesi için üç saatten yirmi sekiz saate kadar olan mesafelerde tesis edilmiştir.” (DİA, 29, 2004: 159). II. Mahmut idaresi yıllarında (1825) Bursa menzilhanesinin durumuna bakıldığında bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Bursa menzilhanesi bu tarihte dokuz kola ayrılmıştır. Bu kollar, Bursa’ya on iki saat uzaklıkta Mihaliç, altı saat uzaklıkta Gemlik, altı saat uzaklıkta Mudanya, dört saat uzaklıkta Kurşunlu, on saat uzaklıkta Yenişehir, sekiz saat uzaklıkta İnegöl ve on ikişer saat uzaklıkta Atranos ile Kirmastı kollarından oluşmuştur (Çadircı 1981: 1364).

Romanda olaylar, yazar-anlatıcının yeni taşındığı bir mahallede yeni komşusu bir kadınla arkadaşlık kurmasıyla başlar. Yazar, bu hoş sohbet ve cana yakın bayana *Tatar*’ın her yazdığı bölümünü parça parça okur. Çerçeve ya da iç içe hikâye tekniğiyle yazılan romanda asıl vak’a ise, son görevini yerine getirmek üzere İstanbul’dan Bağdat’a altıncı defa yola çıkan bir tatarın menzilden menzile olan zorlu yolculuğu, yolculuk boyunca yaşadıkları, eski gaza arkadaşı, yeni can düşmanı Hırvat’la olan kovalamacası, iki eski akıncının Gülbahar adlı kıza olan aşkı, tatarın son görevini başarıyla tamamlayıp İstanbul’a dönüşü, aşkın tutkusuyla öfkelerini yenemeyen Hırvat’la tatar arasındaki ölümüne dövüş ve Hırvat’ın trajik ölümüyle adeta destanlaşan bir sona dayanır. Asıl vak’ada olaylar çok sürükleyici, etkileyici ve merak uyandıran bir anlatımla verilirken, çerçeve hikâyenin basit fakat şaşırtıcı vak’a kuruluşu da bir o kadar etkileyicidir. Romanın yazarıyla adeta camdan cama sohbet eden, onun dünyasına giren komşu kadın, tatarın Bağdat’a ulaşip ulaşmadığını ve Hırvat tarafından öldürülüp öldürülmediğini öğrenmeden yazarın apansız ölümü karşısında çok üzülür. Tatar’a ne olmuştur? Hırvat’a ne olmuştur? Gülbahar kime kalacaktır? Komşu kadın, asıl vak’a kuruluşunda Tatar’la Hırvat’ın sonunu yazarın kedisine bıraktığı mektuptan öğrenir. Fakat çerçeve hikâyenin vaka kuruluşunda yazarın ölümüyle sonlanmış gibi görünen gizemli bir son vardır. Bu, tatarın hikâyesini aslında hiç kâğıda dökmeden irticalen anlattığını ve tamamen hayal ürünü olduğunu söyleyen yazarın tatarın bizzat kendisi olabileceği izlenimiyle bitirilen açık uçlu bir sondur. Açık uçlu roman tekniğiyle bitirilen çerçeve hikâyede, tatarın yazarın bizzat kendisinin olabileceğine dair ipuçları vardır. Roman da anlatılan karakterlerin gerçekliğini sorgulayan komşu kadına Hırvat’ı ve Tatar’ı çok iyi tanıdığını söyleyen yazar “*Bilmesem, tanımasam yazamam ki. Bazen*

biri oluyorum, bazen öbürü. Aralarındaki çekişme her saniye benim içimde geçiyor. Berbat paralanıyor, yorgun düşüyorum. Şimdi, şu an bile biz iki değil dört kişiyiz. Aramızda o ikisi var” (Tatar, s.41) yorumunu yapar. Başka önemli bir ipucu ise, yazar-anlatıcının ölümünden sonra kısmen ortaya çıkan tuhaf, gizemli yaşamıdır. İki ayağının birden bacadan aşağı kopuk olması, evinde hiç eşya olmamasıyla özdeşleşen pirifâniliği ve yardımseverliğidir. Bundan başka mahallelinin bu yeni sakini Çerkez sanması ve komşu bayanla yazar arasında geçen şu konuşma da, romancının tatarın ta kendisi olduğu izlenimini güçlendirmektedir:

“-Bir şey soracağım, siz Çerkes misiniz?

-Doğru duymuşsunuz hanımefendi, ama eksik. Aynı zamanda Arabım, Kürdüm, Boşnağım, Lâzım, Abazayım ve Türk’üm.

-Nasıl oluyor?

-Bu yurdun evlâdıyım yâni. Kürt oyunlarına bayılırım, zeybek oynar horon tepirim. Çerkes tavuğu, Boşnak böreği, Arap asîdesi en sevdiğim yemekler. Türkiye bir imparatorluktan geliyor ya, Cumhuriyet de o medeniyetin mayasıyla tatlanıp büyümüş. Özeti; hepimiz herkesiz ve her şeyiz.” (Tatar, s.63)

Kadınla yazar arasında geçen bu konuşmanın arka planında, Tatar’la Hırvat’ın aslında birer devşirme olmaları fakat Osmanlı devlet töresi içinde ve bir akıncı ruhuyla yetiştirilerek büyük Türk idealine bağlanmaları meselesi vardır. Bundan başka, Osmanlı Devleti’nin güttüğü politikalarla farklı milliyetten insanları aynı ideal etrafında toplayabilme başarısını gösteren nadir devletlerden olduğu gerçeğini de içinde barındırmaktadır. Zaten yazar “Hırvat’a göre bin tengrili güzelim toprak”, “Tatar ağzınca mübarek Osmanlı mülkü” (Tatar, s.75) ifadesiyle de farklı milliyetten iki akıncının Osmanlı nizam ülküsüne bağlanışını özetlemiştir.

2. “DEVLET-İ EBED MÜDDET” FİKRİ VE TATAR ROMANI

Romanın arka planındaki fikirsel yapıda “devlet-i ebed müddet” düşüncesi vardır. Tatar romanı, etkileyiciliğini ve gücünü zaten biraz da bu nizam ülküsünden, yani “devlet-i ebed müddet” fikrinden alır. Romanda, bu ülkü içinde teşekkül etmiş bir devlet yapısı, devlet töresi, devlet geleneği ve kurumları vardır. Bu anlamda görünen en belirgin kurum, iç içe geçmiş iki kurum niteliğinde göze çarpan akıncılık ve posta teşkilatıdır. Roman karakterleri adeta Türk cihan hâkimiyeti ülküsünün etten tezahürü olan akıncıların postacılara dönüşmüş biçimleridir. Bu yüzden, Tatar’la Hırvat üç ayrı savaşta üç ayrı defa “dalkılıç olmuş” akıncılardır. İki canciğer cengâver, iki yiğit gaza arkadaşı, iki gözü kara

akıncı yârenidirler. Bu iki yâreni birbirine bağlayan ise büyük devlet ideali, büyük devletin kapısında kulluk, akıncılık ve akıncı ruhudur. Türklerde akıncılık sistemi bir disiplin üzerine kurulmuştur. Yazar bu disiplini “dalkılıç” olmakla özdeşleştirerek verir:

“Frenğistan’ın onca kralı ve kumandan paşası bilir ki, Türkleri dalkılıç olmaya zorlamak; toprakla insanı, atları, kılıçları hem de en ürkütücü haykırışları kan ile karıp harmanlamak, dayanılmaz dehşeti kendi üzerine musallat kılmaktır. Türkler kağanın en çıkmaz, en eriten anlarında hayatı bir yana koyarak ölüme çağıran gönderli bayrağı açıp, dikip, rüzgârlandırır. O saniye doksan yiğit o rüzgârın altına gözle kaş arası toplanır da çifte palalarıyla “Ya Allah!” fırtınalı bir hücumla kalkışır. Ölmeye ve öldürmeye hizalı dalkılıçlar en belalı, önüne çıkılmaz yıldırımlar misali düşmanın yüreğine doğru iri dalgalar gibi hörelenirler. Sonuç, darmadağın düşman kıt’aları ve hayâllere sığmaz bozulmalardır. Vuruşma bitende doksan yiğitten sadece dokuzu ayakta kalabilir.” (Tatar, s.16)

Dalkılıç olmak, doğrudan düşman arasına dalmaktır. Dalkılıçların pek çoğu şehit olurken, içlerinden sadece bir kaç gazi olarak döner. Bu anlamda Tatar’la Hırvat, üç defa akıncı seferine katılmış, üç defa “dalkılıç” olmuş akıncı yiğitlelidir. Menzilcinin daha menzilhânenin kapısından girer girmez Tatar’ın yüzündeki üç kılıç yarasından tanıdığı Tatar’a olan derin saygısı da Tatar’a asıl Osmanlı ruhunu veren eski bir akıncı gazisi, bir dalkılıç oluşunadır:

“Yüzündeki üç yırtık görünendir. Bedeninde yarısı ok, kalanı kılıç vuruğu otuzu aşkın yarası daha vardır. Bu tatar korkuların bile korktuğu ender cengâverlerden olup, sarayda en becerikli üç beş yiğidin önde gelenidir. Gelirse tanı, giderse eksiksiz gönder. Bu Tatar’ın dualı ağzından boşa edilmiş söz çıkmaz. Gelirse tanı, giderse eksiksiz gönder...” (Tatar, s.32).

Bu yüzden, Bağdat yolcusu tatarın karşısındaki sedire “edeplice” ilişen menzilcinin bu usta akıncıya ve devlet sembolüne olan bağlılığı o kadar belirgindir ki, zaten görevi gereği korumak zorunda olduğu Tatar’ın bu konumuna da duyduğu saygıyla, “elinde kınından sıyrılmış eğri kılıç” (Tatar, s.32) menzilhânenin kapısında sabaha kadar hiç kımıldamadan nöbet tutacak, yolda son sürat giden tatarı yağmurdan korumak için atın terkisine “yağlı çul”u (harmani) koymayı asla ihmal etmeyecektir. Millî Mücadele’de bu ruh, cephane ıslanmasın diye cephaneleri çocuğunun yorganına saran analarla yeniden tezahür edecektir.

Fetih ruhuna, akıncıya, devlet töresine ve devlet iradesine bağlılık, sadece tatarlarda değil, romanda yer almış bütün kişi ve kişileştirilmiş roman kahramanlarında vardır. Bu kişilerden birisi de menzilcilerdir. Menzilcinin asıl görevi, tatarların hizmetini beş dakika içinde ayağına getirmektir. İtinayla tatarın temizlenip yıkanacağı suyu, temiz gömlek ve zıbını, yemeğini, dinleneceği odayı hazırlamak, atının bakımını yapmak, yeni bir atı yolculuğa hazırlamak, menzilcinin çevresinde olup bitenleri, tehlikeleri usulünce teftiş etmek ve tatarı her türlü tehlikeye karşı korumak menzilcinin esas görevidir. Menzilci, tatarla aynı devlet iradesi üstüne kesişen yollarını ya da kaderlerini “*Aynı haller içinde yıllar tüketmedeyiz*” diye özetlerken, nasıl bir görev sorumluluğu içinde çalıştıklarını ise şöyle anlatır:

“Her tatarın zamanı kıttır ve her menzilcinin. Osmanlı böyle kurmuş zembereği, onun da yarınlarına; tez, vakitli, yerinde ulaşma sür’ati kanundur. Her tatar gibi sen de urganlı eyerle uçarsın. (...) Vaktinde yemek, vaktinde urba, tam vaktinde yeni bir at yetiştirmeyen her menzilciyi kapı önleri bekler. Her tatardan ürkülür yiğidim, korkulur. Bu menzilhanede tamı tamına kırk yılda yeddi menzilci asılmış. Kimse niye diye soramaz, tatar öyle dilemiştir. Tatar’ın öfkesi Osmanlı örfüne denk düşürülmüştür. Osmanlı gevşekliği hiç sevmeyiz, sıyrıklığı, yırtıklığı da. Her kim ola, vakara ve doğruya sığana...”
(Tatar, s.21).

Osmanlılarda akıncılık teşkilatının ilk defa Osman Bey zamanında Köse Mihal tarafından atıldığı sanılmaktadır. Akıncılık, 1595 yılına kadar, özellikle fetihler döneminden duraklama dönemine kadar yaklaşık 250 yıl sürmüştür. Akıncılar, sürekli ordu birliklerine ait değildir. Daha çok Rumeli’de sınır boylarına yakın yerlerde oturur ve daha çok yaz aylarında düşman topraklarına akınlar yaparlar. Silahlarını kendileri sağlarlar ve ganimetlerle geçinirler. Akıncı olmanın ilk şartı, güçlü kuvvetli olmaktır. İmam veya köy kethüdasından kefil bulması zorunludur. Akıncıların fedailerini olan serdengeçtiler kale kuşatmasında da görev alırlarken, dalkılıçlar doğrudan düşman arasına dalarlar. Bunların tamamına yakını şehit düşer. İçlerinden çok azı sağ kalır. Akıncılık, Osmanlı’nın son zamanlarında çok uzun mesafeleri çok kısa zamanda kat edecek meziyette atların yetiştirilemeşiyle de sönmeye başlamıştır (Özcan 1989: 249–250).

Akıncılıkla özdeşleşmiş tatar düşüncesinin altında da “devlet-i ebed müddet geleneği” vardır. Devletin en güvendiği, en önemli sırlarını emanet ettiği insanların bu düstur üzere düşünmeleri beklenilir. Ancak bu düşünce disiplini içinde ölümüne düşman üzerine yürüyen bir akıncının, yine bu düstur üzerine,

her türlü zorluğa, kışa, soğuğa, düşmana rağmen, belli bir sürede aşılmaz yolları aşır İstanbul'a gelmesi söz konusudur. Yazar bu durumu "*Devlet-i ebed müddet geleneği olmasa bu çileler kolay çekilmez.*" (Tatar, s.40) diye özetler.

Yine bu "devlet-i ebed müddet geleneği" içinde yaşatılan devletin büyüklüğü ve kurduğu sistemin hata götürmez yapısı, romanda gösterilmeye çalışılan bir başka önemli noktadır. Bu irade üstüne ölümüne yollara düşen tatarın olağanüstü mücadelesi, bu zorlu yolculuğa dayanamayıp ağzından köpükler saçsa saç çatlayıp ölen atların varlığı, bir bakıma Azraili olan tatarları yedirip içirip kapısında nöbet bekleyen menzildicilerin durumu, hep Osmanlı Devleti'nin nüfuzu ve gücüyle özdeşleştirilerek verilmiştir. Adeta çelikten bir irade gösteren tatarlara eş atları da aynı iradeyle yolunu bitirmeye çabalar. Bu zorlu yolculukta atlarla tatarlar arasında derin bağlar oluşur. Çünkü tatarlar gibi bu küheylanlar da "vazifeli"dir. Bu atlar, ulakları menzilden menzile uçuran, kan ter içinde dağ bağır koşup "eriştiren", "ulaştırın", "kurtaran" olmuşlardır (Tatar, s.27) Romanda Bağdat yolunda, iki menzil arasında atı çatlayıp ölen tatar, işte bu ortak duyguyla küheylanının ölüsü başında gözyaşı döker ve onu tıpkı şehit olmuş bir akıncıyı mezara koyar gibi toprağa gömer.

Devletin yüceliği, kurumlarını sağlam kuruşu ve bu sistemi zorlayanlara seçenek bırakmayışı, yazarın romanda özellikle vurgulamaya çalıştığı bir noktadır. Bunun için de romanda pek çok trajik an ve şaşırtıcı olaylar bir arada verilir. Tatar'ın on birinci günün akşamında, yani Bağdat'a ulaşıp fermanı Bağdat Valisi'ne teslim edeceği on ikinci günden bir gün önce, Bağdat'a iki menzillik mesafede onu bekleyen üç delikanlıyla olan karşılaşması ve onlardan öğrendikleri, Osmanlı Devleti'nin, dolayısıyla Türklerde devlet teşkilatının nasıl sağlam temellere oturtulduğunu göstermesi bakımından çok önemlidir. Tatar'ın "*koy-nundaki hamayıla sarılı ferman*"la Üsküdar'dan çıktığı andan itibaren onu bu çok ağır ve son görevinde habersizce takip edip, hep yarım menzil arkasından izleyerek onu "*kazadan beladan, ugrudan, çasittan*" (Tatar, s.85) koruyan bu üç gençten "helallik" dilemesi de yine bu köklü devlet geleneği ve şuurunun birer yansımasıdır.

Tatar'ın eski gaza arkadaşı, yeni can düşmanı Hırvat'ın da romandaki konumu Tatar'dan farklı değildir. Olumlu bir roman karakteri olarak Tatar'ın Hırvat'a üstün tutulabileceği tehlikesine karşı yazar, üstü kapalı olarak, okuyucunun olumlu dikkatini Hırvat'a da yönlendirmesi gerektiği uyarısında bulunur. Hırvat da Tatar gibi bir akıncıdır, bir akıncı yârenidir. Tatar, nasıl ki "bir İdem ejderhası" olarak savaş meydanlarında binlerce insanın kanını akıtmışsa Hırvat da "her Osmanlı akıncısı gibi çılgının teki"dir, "erişilmez bir karakteri"

ter"dir, "dürüst ve erkek"tir (Tatar, s.41). Tatar'ın devlet örfü üzerine ölümüne taşıdığı ve koruduğu fermanı zamanında Bağdat Valisine ulaştırması için Tatar'a şans tanır. Tatarın son görevini yerine getirebilmesi için asla pusu kurmaz. Dövüşmeyi hep karşı taraftan bekler. Tatar da bu bekleyişin farkındadır ve "...söz vermişliğim var, Bağdat dönüşümü bekle. Güneş oniki defa doğup kavuşanda, vazife hitama erende beni aramana gerek yok. Tatar seni bulacak. Dağ dağ ile tokuşurca, can can ile karışırca, ardımda kalan otuz üç yıl otuz üç bin öfkeye dönüşürce bir kavga kopacak. (...) Hırvat! En yamanca seven, en yürekli, eksilmez hasretli hangimiz ise vuruşmayı o kazanacak." (Tatar, s.50) yorumuyla, iki eski dalkılıç arasındaki büyük öfkenin nedenini ve belki de hayatlarının son büyük çarpışmasını ortaya döker.

Tatar'la Hırvat arasındaki büyük öfkenin nedeni ise, ikisinin de aynı kıza, Gülbahar'a gönül vermiş olmasıdır. Tatar'la Gülbahar arasında karşılıklı bir aşk yaşanır. Bir saray müsâhibinin kızı olan Gülbahar, araya hatırlı paşalar koymasına ve zenginliğine rağmen Hırvat'ı seçmemiş ve annesinin "Yırtık suratlı göyneksiz" dediği Tatar'a gönül vermiştir. Tatar, son görev yeri Bağdat'tan öncecek ve iki sevdalı bir yuva kurup Batıkaraağaç'ı mekân tutacak ve Tatar, akıncılar için özel atlar yetiştirecektir. Fakat Hırvat'ın bu karşılıksız aşkla gelen kin ve nefreti hem Bağdat yolundaki Tatar'ı tedirgin eder hem de rüyalarında sevdiği yiğitle at üstünde Osmanlı coğrafyasını gezen Gülbahar'ı uyutmaz. Çünkü Hırvat, Gülbahar'a beslediği karşılıksız duygulardan habersiz gaza arkadaşları Tatar'a "kıymaya" azmetmiştir.

Romanda Tatar karakteri dinî bütünlüğü, kalp gözü açıklığı ve menzilhanedeki pirifâniden bir anlamda "kut" almasıyla alperenliğe ulaşmış bir kişiliktir. Menzilhanede tevafuk ettiği ermişin Tatar'a söyledikleri, nizam ülküsü adına defalarca gazaya soyunmuş ve kutlulanmış Tatarın sıradan insan olmadığını vurgular niteliktedir. Tatar'a bir tatar olarak devlete karşı sorumluluklarını hatırlatan velî, "Sen, sen değilsin evlat. Sen şu sıra Osmanlısın. Peşinde ifritler, çarşıtlar olacaktır. Belki de gün ortalarında fukurdayıp duran fesat ehli seni bekliyordur. O yüzden her yanın göz kulak kesilmeli demekteyim. Bir tatar kaybederse mülk zaafa uğrar" öğüdünü verir (Tatar, s.80). Bu öğütteki "sen, sen değilsin" ifadesi, Yunus Emre'nin "ben, bende değilim" ifadesini hatırlatan bir tasavvufî anlama da açıktır.

Osmanlılarda 1750'lili yıllara kadar "Avrupa'nın dehşeti" olan bir askerî sistemin merkezi"nde Yeniçeri Ocağı vardır (Aksan 2010: 53) Yeniçeri Ocağı'nın toplumsal karakterinde ise *kapıkulu* olma düşüncesi yatar. Devlet kapısına sonuna kadar sadakat anlamına gelen *kapıkulu* düşüncesinde, "padişaha sarsılmaz

minnettarlık, sadık hizmet ve yılmaz kahramanlık” erdemlerinin ideali temsil ettiği bir birlik yapısı içinde” hareket edilir (Aksan 2010: 46).

Yazar, tatarlarla akıncıları özdeşleştirdiği romanında, bazı Batılı oryantalistlerce kabul görmüş bir görüşe de eleştiri getirir ve Osmanlı akıncılarının görevinin “yedi iklim dört bucakta” şan şöhret olsun diye korku salmak, naralar atmak ve “çil yavrusu gibi” sağa sola kaçışan halka “Anneee, Türkler!” diye çığürtmek olmadığını belirtir. Akıncıların devlet teşkilatı içindeki temel görevinin sınırlar ötesinin bir bakıma fizibilitesini çıkarmak olduğunu, verimli toprakları, suları, köprüleri, şatoları, haraları, askerinin durumunu, süratini, moralini tespit edip bir raporla Reis-ül Küttab’a sunulmasını sağladıklarını vurgular.

Romanda talih, aynı devlet felsefesini duyan, aynı irade ve örf üzere yetişen ve aynı kaderi yaşayan iki akıncıdan Tatar’ın tarafına güler görünür. Çünkü maharetli bir tırkeş (okçu), bir kemankeş olarak, yıllarca akınlara katılan, defalarca savaş meydanlarında hünerlerini sergileyen Hırvat,¹ Tatar’ı takibinde yağmura tutulmuştur. Tarih boyunca Türklerde önemli bir savaş ve av aracı olan ok ve yay, yağmurdan, nemden çabuk etkilenen bir silahtır. Bu yüzden Türklerin yağmurlu ve nemli havalarda vuruştığı olası değildir. Ama Bağdat dönüşü, Tatar’la Hırvat, İstanbul’un girişinde, dönüşün on birinci gününde büyük kapışmayı yapar. Bu vuruşma iki dalkılıç ve iki tatar için bir kader anı olur. İki tatar, yirmi dört saat boyunca “*pala palaya, düşe yorula, yeri de göğü de inleterek*” vuruşurlar. “*Bol köpüklü iki öfke*”ye (Tatar, s.93) dönüşen iki eski gaza arkadaşı, birbirinin kesmedik, kanatmadık yerini bırakmaz. Kanları “*saçla savrula*” yapılan bu dövüşte Hırvat, Tatar’ı yere düşürüp iki hançeri tam hasmının gözlerine saplayacağı sırada, kendi yüreğine saplar. “*Bir minare yıkılışıyla*” (Tatar, s.94) yana devrilen bu yiğidi yarı baygın alından open ve göz yaşları döken Tatar, atının terkinde getirdiği ve “*dünya ahret karındaşım*” dediği Hırvat’ın naşını “kizir”e teslim edip “usulünce” defnedilmesini ister.

Romanda, “devlet-i ebed müddet” fikri üzerinden yürüyen son görevli ise, Tatar’la Hırvat’ın destansı dövüşünü anlatan eli asalı destan anlatıcısıdır. Bu iki yiğit akıncının kader dövüşünün ancak destanlara yaraşır bir dövüş ve son olduğunu, bu destanın aslında tarihte ilk Türk yürüyüşünden bugüne tarihsel

¹ Osmanlılarda okçuluk belli bir disiplini gerektirir. Okçulukta kemankeş olabilmek, bu alanda icazet alabilmek ve “okçular sicili”ne kaydolabilmek için hedefleri vurmada belli bir hüner kazanmak gerekir. Kemankeş olma derecesine gelmiş bir okçunun pişrev okunu en az 900, azmayış okunu 800 geze atması gerekir. Okçuluk dilinde buna “ahz-ı kabza” adı verilir ve kemankeş, icazetini aldıktan sonra “tâlib-i menzil” veya “müstahikk-ı menzil” rütbesine yükseltilir (DİA, 33, 2007: 334).

akış içinde oluşa geldiğini, bu yüzden son görevli olarak, görevinin, bu büyük idealin destanını bütün Türk coğrafyalarında “ırımın Kırım” a anlatmak, hatta yazmak olduğunu söyler.

3. ROMANDA DİL VE USLÛP

Romanın dil ve üslûbuna gelince; yazar, çerçeve hikâye ile asıl hikâye arasında farklı bir dil üslûp kullanır. Çerçeve hikâyede, yazarla komşu arkadaşı arasındaki geçen konuşmalarda düz ve yalın bir ifade biçimi kullanılırken, asıl hikâyenin anlatımında ise romanda tarihsellik ögesine bağlı kalınarak bir vokabüler ve üslûp kullanılmıştır. Örneğin, Tatar’la menzilci arasındaki şu konuşma, Bağdat yolcusu Tatar’ın, Azerbaycan Türk sahasından geçtiğini ele verir bir dil ve anlatımı içerir:

“-Özüm de yigirmi yıldır bu hânedeyim. Korkmuşluğumuz yok. Elliiki bahar, elliki kış görmüşem ve bilmişem ki; devlet devlet gibi durana ilişmez. Ddemoğlu yakışanı işlerse Osmanlı gibi diri durur ve eyvallahsız, gücenmesiz, hem de gücendirmesiz yaşayabilir.” (Tatar, s. 22).

Fakat yazarın, tarihselliğe uygun bir vokabüler arayışı dilde yer yer zorlamalar yaşadığını da göstermektedir:

“Bu, ufuklara dönük koygun ve avaz avaz söylediği türküyü kendisi bile duyamıyordu.” (Tatar, s.43)

“Öğleyi geçende rahmet yoruldu sonra çisiltiye evrildi.” (Tatar, s.43)

“Tatar gene kıyın kıyın ilerliyor, çamurun bataklıkından sakınıyordu.” (Tatar, s. 43)

“Süvarinin iradığı yöne bir daha kesintisiz bakıyorken....” (Tatar, s.46)

“Dağ dağ ile tokuşurca, can can ile karışırca, ardında kalan otuzüç yıl otuzüç bin öfkeye dönüşürce bir kavga kopacak.” (Tatar, s. 50).

SONUÇ

Çağdaş Türk Edebiyatı’nda popüler konulardan birisi de tarihî roman yazma eğilimidir. Son yıllarda özellikle Osmanlı tarihine olan ilgi bu anlamda artarak devam etmektedir. Gürbüz Azak da Tatar adlı romanında, romanda tarihsellik olgusunu ön plana almış, Türklerde devlet anlayışını Osmanlı Devlet geleneği içinde ve “devlet-i ebed müddet” fikri çerçevesinde ortaya koymuştur. Azak, bu romanında, Osmanlı saray postacılarının aldıkları görevi yerine getirme mücadelesini gözler önüne serer. Tatar adı verilen, bir anlamda akıncı

ruhuyla özdeşleşmiş, fiziken çevik ve güçlü bu postacılar, İstanbul'dan Devletin uzak mesafelerine kadar, görev bilinci ve sadakati içinde her türlü zorluğa katlanarak devletin varlığını işarete koyulmuş insanüstü kişilerdir. Bu kişilerin bütün çabası, payitahttan aldıkları ferman ya da resmî bir görevi, on iki gün içinde yerine ulaştırmaktır. Bu tatarların (ulaklar) asla bir on üçüncü günü yoktur. Bu inanç ve çabayla bütün zorlukları aşmak zorundadırlar. Gaza arkadaşlığıyla birbirine kilitlenen Tatar'la Hırvat'ın Gülbahar'a duydukları aşkla çözülüşü dahi bu iki insanın devlet töresine itaatini bozamaz. Romanın sonunda, iki eski can dostu, iki eski kılıçtaş, birbirlerine öldüresiye girerken, bu kapışmadan Türk dünyasında söylenecek yeni bir destan doğar. ©

KAYNAKLAR

- AKSAN, Vırgına H., (2010), *Kuşatılmış Bir İmparatorluk, Osmanlı Harpleri (1700-1870)*, Çev: Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- AKOBA, M. Müfahham (1963), *Türkiye’de Pul ve Pulculuk*, Ceylan Yayınları, İstanbul.
- AZAK, Gürbüz, (2010), *Tatar*, Babıâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 95 s.
- ARGUNŞAH, Hülya (2002), “Tarihî Romanın Yükselişi”, *Hece Dergisi Roman Özel Sayısı*, Ankara, s.440-450.
- BOZKURT, Nebi (2007), “Ok”, *DİA*, C: 33, İstanbul, s.333-335.
- BUĞRA, Tarık (1988), “Edebiyat ve Tarih”, *Argos*, S.3, Kasım.
- ÇADIRCI, Musa (1981), “Posta Teşkilâtı Kurulmadan Önce Osmanlı İmparatorluğunda “Menzilhâne ve Kiracıbaşılık”, VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, 11-15 Ekim 1976, Ankara, s.1359-1365.
- DOĞAN, İbide, (2005), *Tarihî Roman ve Tarihî Romanlarda Kadın Sultanlar*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, (2004), “Menzil”, *DİA*, C: 29, İstanbul, s.159-161.
- HAREKİT, İbrahim (1992), “Berid”, *DİA*, C:5, İstanbul, s.498-501.
- ÖZCAN, Abdülkadir (1989), “Akıncı”, *DİA*, C:2, İstanbul, s.249-250.